

BYRON „KAIN“-JA ÉS HARTMANN E. BÖLCSELETI RENDSZERE.

I.

E költemény, mely Goethe bámulatát és csodálatát kelté föl s melyet Byronnak sok tekintetben igazságtalan bírálója, Gervinus is Byron legmélyebb elmetermékei közé iktat, megrázóan hatásos gondolataival, egyike a legszebbeknek, melyek valaha az élet semmiségéről irattak.

Mielőtt e költemény alapeszméjét, nyíltan kifejezett s rejtett tartalékgondolatait, továbbá az egyes személyek jellemét Hartmann rendszerére vonatkoztatva előadnók: a bővebb tájékozottság és a mű titkaiba való mélyebb behatolás szempontja szükségessé teszik a tartalom főbb mozzanatainak közlését.

E költeménynek — »Cain. A Mystery.« — az 1821. év szept. 20-án, Ravennában irt előszavában Byron tudtul adja, hogy a bibliai részleteket a köznép előtt hajdanta jelenítve előadó mysteriumok példájára tartá célszerűnek, e névvel jelölni meg drámáját, mely — tárgyát kivéve — miben sem hasonlít a keresztény dráma jelzett kezdetlegességeihez, különösen nem akkor, ha »Kain« és a mysteriumok belértékét tekintjük. — Néhány szóval megérintve drámája és az ó-szövetség, nemkülönben Cuviernek a földalakulásra vonatkozó alapnézete között levő viszonyokat: kijelenti Byron, hogy más költőknek ugyane tárgyat érintő dolgozatai vagy semmi vagy csak lényegtelen befolyással voltak reá. Szükségesnek tartja még megjegyezni a költő, hogy az anachronismusoktól őrizzék, igyekezett jellemeinek megfelelő

nyelvezetet adni és hogy Lucifert — jóllehet nem beszélthetné úgy, mint egy plébánost — mégis törekedett a szellemes illendőség határai között tartani.

»A kigyó ravaszabb vala a föld minden állatainál, melyeket az Ur Isten alkotott vala.« Mózes I. k. 3. 3. 1.

Az első felvonásban, a paradicsomon kívül, napfölkeltkor, áldozati foglalkozások között találjuk Ádámot, Évát, gyermekeiket: Adahot, Zillahot és Ábelt, kik dicsőítő imákkal könyörögnek a világot teremtő Jehovához, a szeretet istenéhez, míg a gondolkodás hőse, Kain, a hangos imánál jobbnak tartja a hallgatást s midőn Ádám őt, mint első szülöttjét imára hívja föl — büszkén azt feleli: Nincs mit kérnem és nincs miért hálálkodnom! Talán életemet köszönjem meg? De nem kell-e meghalnom?!

A kétely és a halál gondolata marcangolja őt!

Szülői, testvérei, Adah — nővére s egyszersmind neje — ájtatosságukat bevégezve néhány szeretetteljes szót intéznek hozzá és munkájára hívják. Kain nem megyen. Az egyedül maradt meghasonlott lélek tovább szövi gondolatát. »Hát élet ez? Munka és ismét munka!-S miért? Mert atyám vétkezett az Édenben. . . Tehetek én róla! — Nem voltam a világon, nem is óhajtottam élni és korántsem örvendek az állapotnak, melybe a születés taszított. . . Miért hallgatott atyám az asszonyra és a kigyóra? De ha tette: oly nagy bűn-e ez, hogy szenvednie kell miatta? Ha nem számára lett ültetve a fa: miért tették közelébe? »Mert ő így akarta és ő jó« — mindig csak ez a felelet. Honnan tudják ezt? Mintha bizony azért, hogy mindenható, következnék, hogy legjobb is! Én csak a keserű gyümölcsökből következtetek, melyeket meg kell ennem mások hibája miatt!«

Az így tépelődő s ily kedélyhangulatban levő Kaint megrezzenti egy, a távolban feltűnő, szellemhez hasonló lény alakja. E szellem nem kevésbé szép, mint az eddig Kain által látottak; lényén rideg komorság, bánat, szomorúság ömlik el, de hatalmasabbnak tűnik föl valamennyi angyalnál. Kain bátran bevarja; nem riad vissza tőle, hisz nem fél azon lángpallosú szellemektől sem, kikkel alkonyat idejében találkozni szokott, midőn kíván-

csiságától sarkalva, az elvesztett paradicsom édenébe bepillantani szeretne. Mi rosszat okozhatna e titokzatos szellem? »Lehet-e keserűbb, fájdalmasabb, rosszabb magánál az emberi életnél?« Lucifer megérkezik s a Kainnal megkezdett párbeszédben úgy van föltüntetve, mint ki ismeri a földi lények gondolatait és szerencsétlenségük, nyomoruk miatt velök rokonszenvez. Kain közli vele viharzó lelkének gondolatait: »Élek, — hogy meghaljak! De nem félnék a haláltól, ha belém nem lenne oltva a léthez egy legyőzhetlen, ösztönszerű ragaszkodás, melyet megvetni óhajtának ép úgy, mint magamat, de melyet legyőzni nem tudok. Így élek! — S ha tőlem függött volna, sohasem élnék!«

Lucifer fölfedezi Kain előtt, hogy örök életre van kárhovatva és a földi lét lerázása után Kain, ha nem is lesz több, de kevesebb sem, mint a mi most. Az lesz talán, a mi ő: halhatatlan, hatalmas, de nem boldog, hanem szerencsétlen. De ki vagy te? — kérdi Kain. Kinézésed olyan, mint istené.

»Az nem, hanem szellem vagyok, ki olyan akar lenni, mint az, ki téged alkotott. — Én másként teremtettem volna! Mint-hogy azonban isten nem lehettem, más nem akarok lenni, mint mi vagyok. Ő győzött, legyen ő az ur! Nem zengek neki hozsánákat a szerafokkal, kiknek énekelniök kell, mert különben olyanok leendenek, mint te az emberek, vagy a szellemek között én, vagyis olyan, mint az a férfi, ki a halhatatlanságtól erősítve bátran szemébe néz az örökkévalónak s merészeli a hatalmas úrnak megmondani, hogy az általa előhozott rossz, nem jó. Létrehozott ugyan minket, de nem képes összezúzni, mert halhatatlanok vagyunk! S ő akarta, hogy ilyenek legyünk, mert így kínozhat legjobban! Ám legyen! Nagy úr ő, de nagyságával nem boldogabb, mint mi küzdelmeinkben. — Végtelen jószág nem alkothat rosszat, mint ő alkotott. Ott ül ridegen, magányosan trónján; világot teremt, hogy ne legyen elviselhetlen az örökkévalóság senki által meg nem osztott unalmas magánya, csillagokat népesít be és mégis — egyedül marad! Végtelen, meg nem szűnő zsarnok ő! Ha magát megtudná semmisíteni, az lenne a legnagyobb kegyelem, mit valaha nyujtott! De csak uralkodjék és növelje saját kínjait tovább! A szellemek és emberek legalább együtt érzenek s megosztva egymás közt fájdalmainkat, enyhíti szenvedéseinket az, hogy velünk mások is sirnak. De ő

oly szegény magányában; neki szünet nélkül alkotnia kell, hogy rombolhasson!«

Lucifer e férfiban Kain magára ismer és az előadott eszmék fölköltik, fölrázzák benne azon gondolatokat, melyek lelke mélyén oly régóta, titkon lappanganak. Már régen látá az ellenmondást, melyet a szülőitől hallottak és a tapasztaltak között talált. Érezé a munka terhét, a gondolkodás kínjait, mérges fulánkjait. Látá semmiségét a mindenségben és mégis gyakran oly érzelem fogá el, mintha képes lenne az összes világot leigázni, de az így önmagával meghasonlott eddig azt hívé, hogy csak ő ily szerencsétlen, nyomorult, mert megelégedetten, az isteni végzésben jamborul megnyugvó környezete nem érté lelkének kínjait, a keserű gondolatoknak szívére nehezedő terheit. Örül tehát, hogy rokon lélekre talál Luciferben, ki, mindinkább rokonszenvesebbnek mutatva magát, tiltakozik az ellen, mintha ő csábította volna el az első emberpárt kígyó alakjában, melyet utál, mint mindent, a mi csúszik mászik és meghajol Isten előtt, ki csak azért teremtette a világot, hogy a lények örökkévalósága előtt — büszkeségének hízelegve — térdre omoljanak. A kígyó nem vala szellem; csak az emberek félelme és hiúsága okozza a maga tévedéseért megrovólag a szellemet. A kígyó csak egyszerű kígyó volt, nsm több, nem kevesebb mint az ember, ki szintén porból való, de okosabb, mert megcsalá az embert és előre látá a tudás következményeit. Lucifer nem csábítá el szavai szerint az emberpárt; ily csalárdságokhoz nem folyamodik ő és nem is talált irigylésre méltót az éden szűk körében ő, a szellem, ki téreket repülhet át. Ő csak igazsággal szokott kísértetbe hozni és így valjon ő-e a sátán, ki istenekké tette volna az embereket, éltetvén őket ismeret-, örömben és hatalomban: vagy az a másik, ki az ártatlanok szeme láttára növeszté az élet és ismeret fáját, de gyümölcseiktől eltiltá őket s így roszakaratulag fölcsigázá ártatlan kíváncsiságukat, midőn pedig megízlelék az ismeret fájának gyümölcsét, kikergeté őket, nehogy az élet fájából is egyenek és istennel egyenlők legyenek. »De megszerezhetitek azon erőt is, mi részetrekre az élet fa gyümölcsének ízlelése után kijutandott, ha állandóan dacoltok istennel. Mi sem képes szétrombolni a szellemet, ha önmagára támaszkodva, a dolgok központja leszen, mert teremtve van uralkodásra.«

Az ismeret- s tudásszomjtól zaklatott Kain lelke szivacsként szívja magába Lucifer gondolatait és gyötörtetve a szülõi által annyiszor félelmesnek, iszonyúnak, elkerülhetlennek festett halál gondolatától, mely ismeretlenül bár, az ő bátor szívére is reá-nehezedik — kérdéseket intéz Luciferhez a halálról, melyet ő lénynek gondol, mert mi más tehetne ily rosszat a lényekkel, mint mely maga is lény. Lucifer alaktalannak mondja, mely azonban minden földi alakkal birót megsemmisít és mely tulajdonképen maga az Isten, a megsemmisítő, ki csak azért teremt, hogy legyen mit összezúznia. Lucifer szavai emeltyükként hozzák felszínre azon gondolatokat, melyeket Kain lelke homályában már azelőtt szövött.

»Sejtetem én is ezt! De mi az a halál? Érezem, hogy rettenetes dolog, de hogy micsoda, nem tudom. Alá vagyunk vetve, mint valami rosznak, akár vétkezünk, akár nem. Miben áll? Hogy porrá leszünk? Az nem lenne baj, ha csendes por leszünk, bár mindig azok maradtunk volna! Esztelenség, hogy atyám az élet fájáról szakított előbb! Míg az ismeret fájáról nem evett, nem tudott semmit a halálról. Most sem tudunk mást, csak azt, hogy létezik és eljövend. Félek tőle és rettegek — de nem tudom mitől!« »S én — mondja Lucifer — ki mindent tudok, nem rettegek semmitől. Lásd ez az igaz tudás és téged is megtanítlak reá, ha leborulva urad gyanánt imádasz. Én nem vagyok atyád istene és nincs közösségem vele. Nem is töreksem ilyesmire! Magasabb, sőt alacsonyabb igen, de társa, hatalmának szolgája nem akarok lenni. Távol élek tőle, mindamellett nagy, hatalmas vagyok; sokan imádnak most, még többen később: légy ezek elseje te!«

De Kain, ki atyja istenének sem hajtott soha térdet, nem akar leborulni Lucifer előtt sem, ki hajlandó így is megmutatni Kainnak a lét titkait, mert isten előtt térdre nem borulni annyit tesz, mint övé lenni. Magával hívja tehát az ismeret után áhító Kaint, de ez elmélázva mozdulatlanul marad, mert az előtt az őt könnyezve kérő ikertestvérenek s nejének Adahnak megígérte, hogy áldozatot fog bemutatni istennek. E nő, kinek könyeitől mitsem képes Kain megtagadni — csakhamar megérkezik. Valóságos megtestesültsége a hitvesi és a testvéri szeretetnek s elvégezvén a Kainra eső munkát is most hívja őt,

hogyan mutassa be megígért áldozatát, de csakhamar nyugtalan szívvel értesül, hogy az eleinte jó szellemnek tartott Lucifer magával készül vinni Kaint. Adah férjével akar menni és Lucifer ellenzésére rémülve kérdi: Ki vagy te, ki szívünk közé tolakodol? Kain azon szavaira, hogy Lucifer úgy beszél, mint egy isten: szomorúan hozza fel a kígyót, mely szintén így beszélt, de hazudott. »A fa csakugyan az ismeretfája volt és ha belőle bú, baj fakadt, ezt ne a kígyónak, hanem magának az ismeretnek tulajdonítsátok. A kígyó, ha csábított is, ezt csak az igazság útján tevé; az igazság pedig természete szerint csak jó lehet.« Mérges kígyó módjára fonja át L. körmönfont okoskodásaival az egyszerű, ártatlan, az isteni végzésben megnyugvást találó és Kain iránti való szeretetében magát boldognak érző Adahnak lelkét, melynek L. bódító szavainak daemóni csapásai alatt, küzködő kínos vergődését meghatóan festi a költő. Lucifer a többek között célozva azon, a testvéri viszonyt túlhaladó szerelemre, mely Kain és Adah szívét eltölti — megjegyzi, hogy a jövő nemzedéknél már bűn leendő az ilyen műszeret. Adahnak erre adott felelete a bűn árnyékát sem ismerő s csak a szeretettel eltelt lélek egyik legszebb nyilatkozata.

Lucifer tovább szövi eszméit és megjegyzéseit: az isten az édenben az emberek iránt nem a szeretet istenének mutatta magát és sokkal magasabb lények lennének, ha függetlenségüket többre becsülnék a szolgálai hízélgésnél, melylyel az istent elhalmozzák, mint mondják szeretetből, de tulajdonképen félelem és önző nyereség reményéből. E gondolatok mérges légkörében elkábulva, elbűvölve hallgatja Adah Lucifert, kit nem utál, de kire félelemmel néz. Borzalommal tekint reá, de tőle elfutni nem képes; levarázsolva érzi szemeit és a szellemmindinkább magához látszik őt ragadni. Reszketve borul végre Kain keblére kérve őt, mentse meg e gonosz szellemtől. Midőn B. előadja, hogy a magasabb tudás megsemmisíti a szeretetet, s midőn felszólítja Adahot és Kaint, hogy válaszszanak a kettő között: Adah esdekelve kéri Kaint, hogy válaszszon a szeretetnek.

»A szeretetet irántad — mondja Kain — nem kell választanom, mert az ugyanis velem született! Kivüled azonban senkit sem szeretek.« Adah szívének nemes gyöngédségével figyelmezteti Kaint szülőire és kedves kis gyermekükre, Enochra.

»Igen Enoch! és gagyogó testvérkéje! Ha tudnám, hogy boldogok leendenek, feledném szüleim hibáit is! De nem! 3000 emberöltő sem feledhet el ilyesmit! Sohasem ünnepli az ember azon párnak emlékét, mely egy órában a rosznak és az emberiségnek magvát hinté el, s a mely nem elégedve meg azzal, hogy maguk nyomorultak, engem, téged és a jelenleg élőket nemzették, miáltal hova-tovább szaporodó kinokat reánk is átruházák, örökösökké tevén minket. S én ily nyomorult lényeknek legyek atyjok? — Bájjaid, szeretetünk, örömünk s vidám óráink, az édes tekintetek, mindaz mit magunkon és gyermekeinken szeretünk, mindaz minket, gyermekeinket a vétek és fájdalom néhány — talán nagyon kevés, de mindig nyomorral telt — évein át, melyekben a megkeserített örömeik, élvezetek is csak pillanatnyiak — mindaz az ismeretlen valamihez, a halálhoz vezet csak! — Azt hiszem, a fa ígérését nem teljesíté. Ha vétkeztek, tudniok kellene, mi tudásra méltó: a halál rejtélyét. De mit tudnak? Hogy nyomorultak, szerencsétlenek vagyunk? Hogy ezt megtanuljam, ahhoz nem kell sem kigyó, sem gyümölcs!«

Adah szeretetteljes szavaival le akarja simítani a gondok sötét felhőit a vakmerő gondolkodásra Lucifer által még jobban feltűzelt Kain homlokáról.

»Én nem érzem magam szerencsétlennek, ha te Kain! boldog volnál. Egyedül nem vagyok képes és nem is óhajtanék boldog lenni. Ki lehet jó és boldog magányosan? Sokszor a magány majdnem bűnnek tűnt föl előttem, ha nem reméltem volna, hogy nemsokára láthatom szeretteimet. De azt hiszem, ezekkel együtt mégis boldog lehetnék a halál dacára, melyet nem ismerek, és melytől ép azért nem is rettegek, bár a hallottak nyomán az iszony képeinek gondolom.« Hát isten, ki egyedül és magányosan van — boldog és jó-e — kérdi Lucifer és Adah azon szavaira, hogy isten angyalai és teremtett emberei mellett nincs magányosan, és hogy boldogsága abban áll, miszerint ezeknek örömeiket szerez — L. e szavakra gúnyosan figyelmezteti Adahot az édenből kiűzött szülőknek, és a Kainnak szerzett örömeikre.

Adah női kíváncsisággal kérdezősködik — vajjon L. az égből való-e? »Ha nem onnan való vagyok: kérdezősködjél a mindenhatónál a »miért« után; ez az ő titka. A mi rendelteté-

sünk a türelem vagy az ellenszegülés. Mindkettő a szerafok szerint hasztalan, de érdemes megpróbálni, ha nem is áll be javulás. Szellemünkben bölcsesség lakik, mely igaz útra vezet minket.«

Adah megszánja L.-t: »Szerencsétlennek nézesz ki; ne tégy minket azzá és megkönnyezem szomorú sorsodat!« L. utal azon könnyekre, melyek az Adah méhéből fakadó nemzetség fog hullatni, a benépesített föld és a túltömött pokol myriadjainak jövőendő könnyeire; és Adah azon kérdésére, hol van lakóhelye? így felel: »Hol másutt mint a végtelen térben? Hol istened és isteneid vannak, ott vagyok én is; meg van osztva minden velem: az élet, halál, az idő és örökkévalóság, az ég úgy, mint a föld és mi nem ég és nem föld, hanem azok hazája, kik mindkettőt már lakák vagy benépesíteni fogják: az az én országom! Ugy, hogy az ő részét, azonkívül még egy országot bírok, mely nem övé. Ha nem az volnék, milyennek magamat mondám: állhatnék-e itt kémeledő angyalai szeme láttára?« Miután az aggodó Adahnak megígéri, hogy néhány röpké perc múlva visszadja neki Kaint, felszólítja ez utóbbit, hogy kövesse őt. »Ha szomjuhozod az ismeretet, enyhítendem szomjadat és ne félj nem nyujtok oly gyümölcsöt, mely elrabolhatná azon kis javadat is, mit legyőződ számodra még meghagyott! Kövess!«

A II. felvonásban megkezdí Kain vándor útját, hogy Lucifer bemutassa neki a jelen, a letűnt és a jövő világok történetét. A költemény e részlete valóságos modern divina comoedia Dante scholasticismusa nélkül; a világ végtelenségének hymnusa, melynek gloriáját csak a kétely szürke köde homályosítja be. Szenvedni és meghalni — ez a világegyetem szeszélye; a magasabbnál magasabb világok s lényei, melyek számtalanabbak a földteke poránál, ugyanezen sors alatt nyögnek. Ez Lucifer sőtét tana.

Szédületes gyorsasággal emelkednek a világűrben; a föld csakhamar kised pontnak tűnik föl, melyen K. gyenge szeme hasztalan keresi az elvesztett éden helyét. Közélednek a fénytenger, az ég csillagezrei felé és Lucifer párbeszédében, jelzett tanából kiindulva, még saját lényegének magvát, végső evangéliumát, a gondolkodás büszkeségét is becsméri, midőn annak az aljas anyaghoz való leláncoltságáról beszél a szokatlan látványtól megbüvölt Kain előtt.

»S ha a büszke gondolkodás az anyag tehetetlen, durva, szolgálilag aljas tömegéhez volna leláncolva, s ha a dolgok megértése, a minél magasabb tudás óhaja párosulva volna a legközönségesebb, a legparányibb, a legszánandóbb aljas, undok szűkséggel, s ha a legfőbb, legeragadóbb élvezeted csak édes gyálázat, önlealacsonyítás és elerőtlenítő piszkos csalétek lenne csak, mely ingerelve csábít új testek és lelkek nemzésére, miknek előre kijelölt sorsuk az, hogy oly szerencsétlenek, de kevésbbé boldogak legyenek, mint te, ugyan mit szólnál ehhez?« L. e gondolatai Kain lelkében oly hatalmasan termékenyítők, mint a mesés sárkány fogai. »Halld szellem! Jól lehet csak azt tudom a halálról, hogy rettenetes örökség, melyet szülőimnek köszönhetek az élettel együtt, mit szerencsés adománynak szintén nem mondhatok, — de mégis, ha igaz, mit te beszélsz s minek igazságát kinnal érzem: úgy hagyj meghalnom szellem! mert életet nemzeni azért, hogy a lények kínos éveken át szenvedjenek csak azért, hogy meghaljanak, annyi mint e halált tovább terjeszteni és a pusztulás, rombolás, mézárulás magyát elvetni!«

L. figyelmezteti utitársát arra, mit a másik jónak tartott elhallgatni az emberek előtt, hogy t. i. van valami elenyészhetlen az emberben. De midőn a halhatatlanságról beszél: föltárja egyszersmind »a magas büszkesége dacára, a porban, a férgekkel együtt élő« Kain előtt az ember semmiségét és azt, hogy halhatatlannak lenni annyi, mind örökké szenvedni, kínlódni.

Kain lebegve a mindenség fölött, szemlélve az ég azurkékjében e hömpölygő csillagok ezreit: sötét, komor gondolatai dacára elragadtatva, elvarázsolva, elbájolva a világegyetem, a fénytenger ragyogó látványától, reszkető lélekkel kiált föl: »Oh isten, istenek vagy bárkik vagytok is! mily szép, mily dicső a ti művetek!«

E lelkesedéstől örömittas lélek ellensúlyozására L. ezután Kainnak, a halál-birodalom megismerése után való kíváncsiságot kelti föl és késznek nyilatkozik tudásszomjtól gyötört utitársának bemutatni a Kain létét megelőző életet, a világ ős eszméjét, melynek a mostani csak töredéke, selejtes másolata: szóval a halál orszagát, hol a letűnt mult mammutszerű phantomjai, az előkor Leviathan szörnyei lebegnek, melyek egykor élő lények valának és most gigantikus árnyak. A költemény e részlete a halálnak,

az emberiség és az összmindenség e fatumának tragoediája. Megkezdik leszálló utjokat a »Hades«-ba, folytatván párbeszédjüket. »Hát nem uj a mi világunk?«. »Ép oly kevéssé, mint az élet, mely előbb volt, mint én, te és a nálunknál magasabbnak tetsző lények. Van sok dolog, minek sohasem lesz vége és van sok, mik úgy látszanak, mintha sohasem kezdődtek volna, pedig oly közönséges módon jöttek létre, mint te. Nagy dolgok szűnnek meg gyakran, hogy alig képzelhető kisszerűeknek pillanatra helyet készítsenek. Sokszor teszi ezt a mindenható szeszélye az időben és még többször az örökkévalóságban.«

A csillagok eltűnnek; rémes szürkület homálya veszi körül Kaint, kinek szívében még visszacseng az előbb látott természeti szépségek által elővarázsolt érzelem és kutatja a világűrben elhagyott földet, hogy bucsupillantást vethessen még egyszer reá. Kezdődik a halál birodalma! A sötét ország kapuja előtt ráborul Kain lelkére a belső kín sötét fellege és bátorsága pillanatra elhagyja őt. »Ne félj Kain! visszatérsz földedre, a porhoz. Miként népesülne be másként a halál birodalma? Most még kevés a lakók száma, de majd megerősül, majd megnövekszik általd és nemzetséged által!«

Eltűnnek a felhőkön át és csakhamar megjelennek az alvilágban. A letűnt multról beszélő halál birodalmában, réműletes homályban, a nyüzsgő, mozgó árnyékok, phantomok körében Kain szorult kebelrel, szivfacsaró érzéssel szitkokkal illeti azt, ki kitalálta a halálhoz vezető életet; megátkozza az életanyagot, mely élő nem maradhat, hanem szétrontja, megöli az életet, még az ártatlanban is, és mely tulajdonképen a rombolás csirája.

»Átkozott legyen atyám, mert ő is megátkozott azzal, hogy életet adott! Megátkozott, szakítván a tiltott gyümölcsből, mielőtt születtem.«

L. Kainnal körsétát tesz a rémesen mozgó, büszké, de szomorú phantomok, az óriási árnyak között, kik nem hasonlítanak sem az angyalokhoz, mert ezek fenségét el nem érik, sem az emberekhez, kiknek szépségét, erejét messze fölülmulják. Ezek egykoron oly értelmesek, szépek és magasztosak valának, hogy Ádám a paradicsom minden előnyével nem lenne képes közülök a legkisebbel sem versenyre kelni. Ezekkel szemben Ádám nemzedéke hitvány törpeség. A föld sem vala kicsi, erőtlen, hanem

nagyszerű, fenséges, méltó, hogy ily lényeket hordozzon, kik sohasem térhetnek vissza a mai földre, régi lakóhelyükre, melynek minden zúga elsufitva, eltörpítve van. Mily szép volt e föld, sóhajt fel L., mily dicsők voltak a lények! és a földdel együtt őket is szétrombolá a teremtő, kinek abban telik kedve, hogy az elemeket chaoszszá zavarja össze gyakran.

»Hogy reád és nemzetségedre valjon hasonló sors várakozik-e: kérdezzed meg Kain teremtődet. Én csak megmutatom azokat, kik előtted éltenek. Hogy milyenek lehettek ezek valaha, azt te most annyival gyengébben és homályosabban sejtethed, a mennyivel náluknál kevesebb jutott ki részedre az ésből és a földi erőből. De van közös tulajdontok is: az élet, mit ők birtak és a halál, mi reátok vár. Mi titeket — férgekhez méltóan — fölcifrázva megkülönböztet tőlük: ez csak azon mód, mely szerint a világegyetem seprőjéből jöttetek létre, kiknek boldogsága abban állt, hogy a vak tudatlanság és korlátoltság paradicsomába lettetek elhelyezve, honnan gonosz méreg gyanánt az ismeret száműzve volt. Jól megnézd e magas lényeket és ha kifáradt szemed, térj vissza szeretett földed porához és munkához. Bizonynyal visszavezetlek!«

Kain életuntan, létét megutálva, örökre ott maradni akar a sötétség e birodalmában s midőn L. ellenkezésén szándoka megtörik, resignálva így sóhajt föl: »Nem gyűlölöm a földet, bár vissza kell térnem. Csak az bánt, hogy munka nélkül nem élvezhetem fényes szépségét, hogy tüzes lelkeket, mely az ismeretet szomjuhozza, ki nem elégíthetem és hogy le nem küzdhetem ezerszeres félelmemet, iszonyomat a halál és élet iránt!«

Lucifer ezután bemutatja a letűnt kor állatvilágának csodáit, szörnyeit, melyekkel, ha Ádám satnya nemzedékének most küzdeni kellene, a mostani törpe emberfaj oly hamar elenyészne, hogy nem is lett volna szükséges azt megátkozni. A küzdelem szónál meghökken Kain, de L. emlékébe hozza a paradicsomból való kiűzetést kísérő szöveget:

»Küzdelem egymás között! halál minden lény és a legtöbb számára betegség, nyomor, fájdalom: de a tiltott fa gyümölcse, mely pusztulást, romlást hoz földed állatvilágára is, melyek a teremtő akarata szerint Ádámmal együtt buktanak.« Szegények! — sóhajt fel Kain. — Ah! atyám sorsában osztozkodnak ők is,

mint mi, pedig az almát sem izlelték s a drágán megvásárolt ismeretből sincs részük, mint nekünk sincs. Az ismeret fája a hazugság fája volt. Mitsem tudunk! Jóllehet a halál árán, de mégis tudást ígért; és mit tud, mit ismer az ember?

»Lehet, vigasztalja L., hogy a halál végcélhoz, ismeret-hez vezet és világosabban látandasz halhatatlanságodban.« Majd Kainnak és fajának jövőendő szenvedéseire célozva, így folytatja: »Az első embereknek első szülöttje! Jelen szerencsétlen sorsod még ártatlan éden jövődhez képest, melynek kínjai elenyésző csekélységek azon nyomorokkal, szenvedésekkel szemben, miken a hovatovább — por gyanánt — szaporodó nemzedékeidnek — kik csak a föld porát szaporítandják — át kell esniök. Ime sokat láttál, mit tudni kívántál s ha az igazság, az ismeret útja nem vezet boldogságra — nem tehetek róla! Most jer vissza földedre!«

Akkor jól tevő — mondja Kain — atyám istene, hogy megtiltá az ismeret fájának gyümölcsét!

»Még jobban teszi vala, ha egyáltalán nem ülteti. Különben a gonosz nem tudása nem óv meg attól. A rossz a dolgok természetében fekszik és azok éltető elemét képezi. Az előbb látott csillagos ég is csak messziről fenséges; nézd csak meg Kain jól közléről földed tárgyait és eltűnik azok szépsége.«

A legszebb, mit ismerék, ép akkor volt legkedvesebb — jegyzi meg Kain — midőn legközelebb valék hozzá és e lény... Adahom, testvérem! Az égbolt ragyogó csillagai; az éj titkos szépsége; a szürkület színárnyalatai; a kimondhatlanul elragadó napfölkelte és lenyugta; a szeretettől énekelni látszó madárka édes, epedő dala, mely versenyre kel a cherubimok dicsőhymuszával, kik égi dalokat zengenek, ha lepelt borít az éj az éden kertjére — mindez előttem semmiség Adah tekintetével szemben! Elfelejttem az eget és a földet, ha őt láthatom!

»De ha bírod a legszebb asszonyt, miért vagy nyomorult: Kain?«

»Miért élek? Miért vagy te és minden nyomorult? Sőt annak is, ki minket alkotott, ilyennek kell lennie, hogy ily nyomort hozhatott elő. A valódi boldogságnak kinyomata sohasem lehet a rombolás, a pusztítás s mégis azt mondja atyám, hogy ő mindenható. Miért a baj, a rossz akkor, ha ő jó?! Ezt kérdém

atyámtól. »Mert ez a rossz csak az út a jóhoz« — volt a felelet. — Sajátságos ez a jó, mely csak halálos ellenségétől születhetik! Láttam a minap, hogy egy kígyó megharapott egy báránycsibét. A szegény állat rángatózó tagokkal, fuldokolva feküdt a gyepen és szánandó anyja megrázóan bégetett. Atyám füveket rakva sebére, gyógyígtatá. Az önmagával tehetetlen kis teremtmény lassanként felépült, felállt és keresé anyjának emlőit, mely reszkető örömmel nyalogatá az újra éledt tagokat. »Lásd fiam — mondá atyám — hogy fakad a rosszól a jó!« Nem szóltam semmit, mert atyám mondá, de azt gondolám, ha a kígyó egyáltalán meg nem csípi, jobb lett volna mint az, hogy kimondhatlan kínok árán újra életre ébredt?»

Lucifer visszatereli a beszédet Adahra, ki bizonyára szép, milyent csak gyenge halandó, a teremtés első virágzatában létrehozhatott és milyent az első szülők első ölelése csak alkotott: mindamelllett mégis csak csakkép, melylyel Kain szeméi elkápráztatva vannak, mert a szépség rövid ideig tart, mulandó. »Szánlak Kain, hogy mulandót szeretsz!«

»És én szánlak tégedet, hogy mitsem szeretsz. Sajnálom azt is, hogy a szépség mulandó; de ha elenyészik is Adahom szépsége, nem kevésbé szeretendem őt, mint most és Adah szépségének eltűnével többet veszít az, ki minden szépséget létrehozott, mint én, ki művét elomlani látom.«

Adahról Kain testvérére Ábelre vezeti L. a társalgást és utal azon szeretetteljes és örvendező tekintetekre, mikkel Ábelnek, az isten kegyeltjének áldozatát az égiek, az angyalok fogadják. Midőn L. Kainnak szíve rejtekében fejledezni kezdő testvérgyűlölet csirájára céloz — Kain így felel: »Ha gondoltam is ilyeket, minek fölidézni újra oly gondolatokat, melyek . . . . (egész belsejében felgerjedve, elnémul.) Halljad szellem! most világodban vagyunk, beszéljünk erről és ne az enyimről. Sokat mutattál nekem, de nem mindent. Mutasd meg: a te vagy az ő édenében lakik-e Jehova? együtt laktok-e?

»Nem; Együtt uralkodunk, de együtt nem lakunk.«

K.: Azt hiszem jobb lenne, ha egy léteznék csak közületek! Bár egy célra egyesülnétek újra ti, kiket, úgy látszik, egy vihar egymástól elszakított. Hogy jöhettek viszályba ti bölcs,

végtelen szellemek? Lényegtek, természetetek szerint nem vagytok-e ti testvérek?

L.: Nem vagy te is Ábel testvére?

K.: Testvérek vagyunk és azok is maradunk! De ha nem volnánk is azok: valjon a test hasonló a szellemhez? Miért viszálykodtok tehát és miért különültök el, nyomort hintvén a világra? Talán az uralkodás végett? Nem végtelen-e a tér, nem férhetnétek-e meg mindketten egymás mellett, egymással egyetértve? — Egyiknek közületek gonosznak kell lennie és az te vagy, mert tehetnél jót az emberekkel, hát miért nem teszed?

K.: Miért nem tesz az, ki titeket alkotott? Ő teremtett titeket és nem én!

K.: Akkor engedd, hogy teremtményei maradjunk vagy különben mutasd meg, hol lakik ő és te.

L.: Eljő az idő, midőn egyikét vagy másikat mindig láthatod. Az emberi kedély alig képes nyugodtan és világosan szemlélni azon keveset is, mit neked mutattam és te kétszeres mysteriumról, a mindenség két, mélységes titkú, alapeszméjéről akarod levonni a fátyolt, hogy színről-színre láthassad?! Por! mérsékelj vágyaidat, mert hogy egyiket most meglássad, el kellene enyészned!

K.: Hagyj elenyésznem, csak láthassam!

L.: Igy beszél az almanyaló gyermeke! Ha elenyésznél is, most mitsem láthatnál. Ily szemléletre más állapot szükséges.

K.: A halál talán?

L.: Ez csak előjátéka.

K.: Akkor kevésbé félek tőle, mert most legalább tudom, hogy valami bizonyoshoz vezet!

L.: S most visszakalauzollak földedre, hol Ádám ivadékát szaporítnod kell s hol enni, inni, dolgozni, nevetni, sirni, aludni és végre meghalni fogsz.

K.: Mi célja van, hogy én láttam azokat, miket te mutattál?

L.: Nem kívántad-e az ismeretet és megtanítottalak téged arra, hogy szemlélvén a dolgokat, önmagadat ismerd meg.

K.: Semminek érzem magamat!

L.: Az végeredménye az emberi ismeretnek, hogy az emberi lét semmiségét megtudjuk. Add át örökségkép gyermekeidnek ez ismeretet és ez sok bajtól, nyomortól megmenti őket.

K.: Fenhéjazó szellem! mily büszkén beszélsz, de gögöd dacára fölötted is uralkodik Ő.

L.: Nem! nem! Az égre, mit ő bir, a mélységre, a világok és az élet végtelenségére — mik közös tulajdonunk — mondom, hogy nem! Ő bár legyőzőm, de nem uram. Küzdök ellene, mint egykor a legmagasabb egekben harcoltam. Küzdök vele az örökkévalóságon, a Hades megmérhetlen torkolatain, a tér határtalan sorain és az el nem enyésző idő végtelenségén keresztül addig, míg kölcsönösen meg nem semmisülünk. De mi semmisítheti meg a halhatatlanságot? Mi pusztítja el a mi örök, kölcsönös gyűlölködésünket? Mint győző a legyőzöttet gonosznak mondja, de mi azon jó, melyet ő ad? Ha én lettem volna a győző: az ő művei neveztetek volna egyedül rosszaknak. Mi jóval ajándékozott meg titeket, ujszülötteket és mi jót adott kisded földeteknek?

K.: Keveset, de sok keserű dolgot.

L.: Ugy jer vissza velem földre és ízeled meg égi adományainak hátralevő részét. Jó és rossz az, mi lényegében, magában véve az és jóvá vagy rosszá nem az adományozó teszi. Azért, ha jót teszen veletek Isten, dicsérvétek őt, de ha rossz származik tőle, ne tulajdonítsátok addig az én művemnek, míg valódi forrását föl nem fedezitek. Ne ítéljétek szavak, még a szellemek szavai szerint sem, hanem azon gyümölcsök szerint, melyeket létetek terem. Egy jót hozott számotokra azon végzetes alma: értelmet! Ne engedjétek soha zsarnoki fenyegetések által elnémtatni; soha se tűrjétek, hogy oly valaminek hívására kényszerítsen valaki, mely ellen föllázad a külső érzék úgy, mint belső kedélyállapotok. Gondolkodjatok és tűrjétek; alkossatok magatoknak belsőtökben egy világot, ha ki nem elégít a külső. Így közeledni fogtok a szellemi természethez és a magatokét pedig eredménynyel leküzdhetitek.

Az emberi értelem magasztosságáról mondott e beszéd után L. Kainnal eltűnik és a 2. felvonás véget ér.

A 3. felvonás a paradicsom közelében lefolyó, meghatóan szép családi jelenettel kezdődik. Adah elvezeti a világ utjáról visszatérő Kaint a cyprusfa lombjai alatt szunnyadó gyermekük-höz, Enochhoz.

»Cypruslombok?! Miért helyzéd e komor fa alá, mely gyászolni látszik azt, kit beárnyékol, és mely a leghosszabb ideig tartó álom védelmére a legalkalmasabb.« Az így beszélő Kaint néhány pillanatra fölvidítja biborajkával mosolygó alvó kisedének látása, de csakhamar sötét gond nehezedik lelkére: »Mily kedvesen mosolyog álmában! Aludjál és mosolyogj az új világnak fiatal örököse! Csak aludjál és mosolyogj! mert korodban az álom és mosoly még ártatlan, szennytelen s vidám. Oh, hogy el kell jönnie az időnek, midőn bűnhödnöd kell mások vétkeért. De csak aludjál tovább gyermekem! Hogy játszik ajka körül a mosoly! ugyan miről álmodol? Talán a paradicsomról? Csak álmodjál róla, mert valóban álom az, minthogy sem te, sem gyermekeid soha nem juthatnak az élvek, örömök e tanyájára vissza, honnan kizárva vagyunk!«

Adah vigasztalja őt. Miért e gyászdal kis alvónk fölött? Miért sopánkodol szüntelen az elvesztett éden után? Egy másikat alkothatunk helyette ott, hol akarod, mert a hol te vagy, ott nem érzem az éden hiányát. Istenem Kain! azt hívém, hogy a szellem tudásszomjadat kielégítve lekednek nyugalmat ad, és ime most még komorabb vagy! De hála azon büszke szellemnek, hogy oly hamar visszaadott téged nekem!

Kain elbeszéli vándorútjait; előadja, hogy a világok myriadjai között eltelve mintegy az örökkévalósággal, úgy érzi magát, mintha lelke a végtelenség fénytengerében fürdött volna és ime most még hitványabb semmiségnek találja magát, mint azelőtt. »Jól mondá a büszke szellem, hogy semmi vagyok. A másik nem mond ilyesmit, hanem csak megelégszik azzal, ha megsemmisíthet. Megizletteti velünk, előnkbe kápráztatja az édent, sejteti, érezteti a halhatatlanságot, szóval elkábit néhány pillanatra, hogy annál kegyetlenebbül zuzhasson össze csakhamar. S miért? Atyánk vétkeért? Mi közünk ehhez? Ők vétkeztek, tehát haljanak meg ők.« »Nem a te gondolataid ezek — mondja Adah — hanem utitársadé, a büszke szellemé. Én kész vagyok meghalni szülőim érte!«

K.: Én is azt mondanám, ha az örökké telhetetlent áldozatokkal kielégíteni lehetne, és ha rózsás, kis alvónk ment leendene az ember szenvedéseitől, és a haláltól, továbbá, ha nem örökítené át ezeket még utódaira is. Az ártatlanok is lakolnak

tehát a bűnökért? Mondd meg Adahom: ki ellen véténk mi, mikor még nem is létezőnk, hogy nekünk is áldozatul kell esnünk? A titkos bűn miatt — ha egyáltalán bűn az ismeret után a törekvés — miért kell nekünk is ártatlanoknak bűnhödnünk? Adah istentelennek mondja Kain beszédjét.

K.: Akkor hagyj el!

A.: Még akkor sem, ha elhagy istened!

Kain ezután észreveszi a két áldozati oltárt, melyek egyikét Abel emelte Kain részére. »Honnan tudja, hogy röktön kész leszek égő áldozatra, melyet ő inkább a félelem, mint az igazi istentisztelettől áthatott, szolgálilag alázatos arccal naponként benyújt istenének lekenyerezésére. Egy oltár elég! Dolgoztam, verejtékeztem úgy, miként az átok meghagyá; még többet tegyek? Ugyan miért legyek jámbor, szelid? A küzdelemért, a harcért, melyet folytatok a természettel, hogy kenyeret adjon? Miért legyek háladatos? Hogy por vagyok és porban mászom egyideig, hogy végre ismét a porhoz visszatérjek? Ha misem vagyok; hitvány hizelgő legyek a semmiért és tetessem magam, hogy a kín örömeiket szerezz?

Miért legyek bűnbánatos vezeklő? Talán csak nem atyám vétkeért, mely már eléggé meg van büntetve — pedig nem érdemli meg — azon évszázadokon át, melyeket ivadékainknak jósolnak? E kisdéd viruló alvónk itt! nem is álmodja, hogy a végtelen nyomorok csiráit hordja magában myriadok számára! jobb lenne, ha alvása közben megragadnám és fejét szétzuznám e sziklákon, mint az, hogy él.....«

Adah rémülten kiált: Ne bántsd gyermekedet, gyermekünket!

K.: Ne félj! az ég minden csillagáért sem érinteném másként, mint atyai csókommal s csak azt akartam mondani, hogy jobb lenne nem élnie, mint részes lenni azon nyomorokban, melyek hovatovább keserűbbek leendenek. A legjobb lett volna a számára az, ha sohasem születik.

Adah: Oh ne beszélj így! Hol lenne akkor az anya öröme, gyönyörűsége, mely e kisdédet őrzi, ápolja, szereti. Nézd fölérredt! Tele van életörömmel, szépséggel, erővel, vidámsággal. Mint hasonlít hozzám és — ha nem vagy komor — hozzád. Arcán, mint csendes vízben az atya, anya vonásai tükröződnek le.

Szeress hát K. minket és kedvünkért szeressd magadat is. Mi úgy szeretünk téged! Nézd, hogy mosolyog e kis alvó, mint nyújtja feléd kisdied karjait; mint keres kék szemeivel, hogy üdvözöljön téged — atyját! Mint rezegnek örömtől tagjai! Ne beszélj K. fájdalomról, mert a gyermektelen cherubimok is irigyelhetnék atyai örömeidet! Oh! áldd meg őt! Nincs ugyan még szava, hogy kifejezze haláját neked, de szíve bizonynyal megteszi. Áldd meg őt, talán az atyai áldás megőrizheti őt a kigyó cseleitől.

L.: Kétlem! De megteszem. Legyen áldott tehát, ha ember áldása megmentheti őt a kigyó átkától.

Megérkezik Abel és Adah csakhamar magukra hagyja a két testvért. K. előadja, hogy egy az angyolok közé nem tartozó, mindamellett hatalmas szellemmel a megszokott kört túllaladó vándorúton volt. E szellem lehet bár ellensége annak — kit Ábel legmagasabbnak nevez — de barátja az embereknek, milyenek Ábel istene nem mutatá magát. K. ezeket előre bocsátva elszámolja a látottakat: »Szemlélttem a halhatatlan halottakat; a tér végtelen titkait; a letűnt és létező világok ezreit. Hallottam pályájukon menydörögni a napot, holdat, csillagokat! Mindez sükketté, alkalmatlanná tett a földi beszélgetésre. Hagyj el Ábel!»

Ábel: Természetellenes fény tüzel szemeidben; arcod szokatlan pirban ég és félelmesen rezegnek szavaid. Mit jelentsen ez? Jer áldozzunk együtt, és ez talán megnyugtatja háborgó, vergődő lelkedet!

L.: Áldozzál egyedül te, kít Jehova szeret s ha jobban mint engem — azzal sem törődöm. Te ügyesebb vagy ily szolgálatra. Tiszteld egyedül, vagy legalább nélkülüm. Lelkem misem képes már megnyugtatni. Nem is tudám soha, mi a léleknyugalom. Hagyj távoznom, mig elvégzed jámbor tiszteted!

A szelid Ábel meg nem szünő, szeretetteljes könyörgésének végre fanyar kedvvel enged. Öcsésére Ábelra bizza, hogy válasszon neki a két oltár közül egyet, mert azok előtte csak pusztá gyephantok és kövek.

Ábel a nyáj első szülötteit teszi az oltárra, Kain összeszedi a föld gyümölcseit. Meggyujtják oltáraikat.

K.: Ujonek vagyok, kezdő te az imát! Én majd követni foglak, a mint tudom.

Ábel térdelve, az egyszerű, megelégedett, jámbor és hívő lélek alázatos imájával, könnyörögve ad hálát a végtelenül jó, igaz és szerető Istennek. Imája után Kain állva imígyen szól: »Szellem! bárki, bármi és bárhol vagy! Talán mindenható és jó vagy; hát mutassd meg ezt az által, hogy műveid a gonosztól, a rosztól mentesek! A föld Jehovája és az ég Istene! Talán más névvel is neveztetél, mert oly sokfélék erőid, mint műveid, ha imákkal neked szépelegni kell: nesze itt van! Ha áldozatokkal szükséges neked hizelegni: ime fogadd! Két lény hoz most neked áldozatot; ha a vért szereted, ime itt füstölög tiszteletedre jobbra a pásztor oltára a nyáj első szülöttivel. Nézzd mint gőzölög véres testük eged felé, és ha a földnek a szelid lég és a nap által megérlelt édes gyümölcsei és virágai tetszenek, és ha a vér nélküli oltár megnyerheti kedvedet: ugy nézz ide! Az, ki neked nyújtja, olyan, milyenek alkotád; nem könnyörög semmiért, a mit térden csúszva lehet csak megnyerni. Ha gonosz: zúzd porrá őt; hatalmas vagy s megbirod tenni ezt, mert mit tehet ő ellened? Ha jó: emeld vagy sujtsd tetszésed szerint, mert minden tőled függ. A jó és gonosz — magukban véve tehetetlenek — csak akarod szeszélyétől függenek. Vajjon jó vagy gonosz-e valami: én nem tudom, mert nem vagyok mindenható, nem is vagyok ügyes felfogni a mindenhatót. Én csak arra vagyok alkalmas, hogy elszenvedjem azt, mit ő parancsol és mai napig szenvedtem is eleget.«

Ábel oltáráról a tűz lángoszlopokban emelkedik ég felé. Kain oltáráról egy szélroham eloltja a tüzet és a földre szórja a gyümölcsöket.

A költemény következő részletei drámai tekinteteből a legjelentékenyebbek Byron alkotásai között. A testvérgyilkosság dus okadatolásáról, Éva átkáról és az igazi tragoedia magas stílusában előadott végkifejletről Goethe egész elragadtatással beszél.

K.: A húsáldozatnak több szerencséje volt. Mily kapzsian nyaldossa az ég a vértől terhes lángokat! Hah kedvesen vevé Ábel áldozatát, ...kedvesen!... De a sistergő vér és az égő izmok fölött való tetszés mi ahhoz képest, mit a szegény állat anyja kiállott, midőn zsenge fiait emlőtől elszakíták! Mi e tetszés azon kinokhoz képest, miket az öldöklő kés ez ártatlanoknak okozott! Nem türök több oltárt! Ledöntöm Ábel az ég előtt

való hizelkedésednek, dőre, balga imádnak e gőzölgő hirdetőjét, e véres tanujelt, hol vérbe fojtva hevernek az ártatlan állatok. Le vele! ne álljon tovább, a teremés csúfjára, e véres jelvény. (Ábel eléje áll.) Ha szereted magad: térj ki előlem, míg szétrombolom e hitvány gyepphantot, különben . . .

Ábel: Jobban szeretem istenemet, mint életemet!

Kain felzaklatott dühében, az oltárról fölkapott tüzes üszökkel megüti a őt föltartóztatni akaró Ábelt, ki halantékon találva összerogy.

A haldokló Ábel, megbocsátást rebegve keresi Kain kezeit és nejét, Zillahot emlegetve zárja be ajkait.

Kain kábultságából lassan föleszmél; ráborul testvéreére és költögeti. Azt hiszi, öcsese tréfát üz vele. »Igaz ugyan, hogy megütélek, de halálos csapást nem akartam rád mérni! Ebredj Ábel! ébredj! Oh isten! istenem!«

Ábel föleszmél: Ki beszél itt istenről?

K.: A te gyilkosod!

Ábel: Ugy bocsásson meg neki isten! — Kain vigasztald a szegény Zillahot. Most már csak egy fivére lesz! Ábel meghal. Kain óriásiilag feldult lelkét és a büntudat által marcangolt szívét megragadó felkiáltásokban festi a költő. Első közöttük Zillah, ki szemrehányásokat tesz Kainnak, hogy miért nem védelmezé öcscsét, majd férje holttestére borul és végre e szavakkal: »A halál megjelent a földön« — elrohan.

K.: S ki hozta be? Én, ki annyira utáltam nevét, hogy annak pusztá gondolata is már megkeseríté életemet. Én idéztem legelőször; én magam tettem fagyos, hideg karjaiba testvéremet, mintha különben nem róttá volna le maga Abel is a halálnak adóját!

A Zillah kiáltására előfutott családtagok csakhamar fölismerik a fejét lecsüggesztő és vad tekintetét véres kezével elfödő Kainban a gyilkost. Éva iszonyú átokkal illeti. Ádám nem átkozza meg mert Kainra a legnagyobb átok saját lelkiismerete, hanem kitaszítja őt a szülői körből. Iszonynyal távoznak el tőle. Adah azonban a szerető, kedves s csak boldogságot nyújtó Adah mellette marad, hogy Kainnak nemtője legyen küzdelmeiben, nyomorában, szenvedéseiben.

Adah: Hallottad Kain! nekünk távoznunk kell innen. Én készen vagyok. Én viszem Enochot, te testvérkéjét. Siessünk,

nehogy az éj a vadonban lepjen meg. Nincs szavad hozzám, ki tiéd vagyok ?

K. : Hagyj el Adah !

A. : Hiszen mindnyájan elhagytak !

K. : S miért késedelmezel te is ? Nem félsz olyannal maradni, ki ilyet követett el ? !

Adah : Én csak attól félek, hogy téged el kell hagynom. Bár borzadok a tett miatt, mely megfosztott öcsédőtől, de ne beszéljünk többet erről. Isteneddel végezd el az ügyet.

Kain belsejében megszólal e szózat : Kain ! Kain ! és csakhamar megjelenik az ur anyyala.

Angyal : Megölted testvéredet ! Ki véd meg téged egykoron saját gyermeked ellen ?

Adah : Irgalom ! Ó anyy ! ne mondd, hogy e szegény kebel gyermekében atyagyilkost növel.

Angyal : Csak az lenne, mi atyja. A testvérgyilkosság atyagyilkosságot nemz. De ne legyen így ! Uram istenem parancsot adott, hogy jelt süssek Kain homlokodra, s úgy biztos lehetsz mindenkitől, mert ki Kaint megölni meri, arra hétszeres bosszú vár !

K. : Engedj meghalnom !

Angyal : Most még nem ! (Jelt süt K. homlokára.)

K. : Ég a homlokom, de mi az ahhoz képest, mi itt belül éget ! — Mi vár még reám ? ! Szólj, végezz velem ; kiállom a mint birom !

Angyal : Születésedtől fogva komor, makaes, sötét, kemény valál hasonlóan a földhöz, melyet művelned kell ; mig a másik, kit agyonütél, szelid, jámbor vala, mint a nyáj, melyet őriz.

K. : Kevéssel a bűnbeesés után nemzetek szülőim ; anyám szíve még sajgott a kigyó csábitásától és atyám még siratá az édent. Most az vagyok, a mi vagyok. Nem kerestem az életet és nem is nemzettem önmagamat. Ha visszavásárolhatnám saját halálommal Ábel életét — s miért ne lehetne ez ? Hozd életre őt és legyen én — ekkor isten által visszaadtnék az élet annak, kit szeretett és tőlem elvétetnek a lét, mit soha örömmel nem hordoztam.

Angyal : Ki gyógyítná meg a halált ? Megtörtént, a mi történt. Eredj ! végezd napi munkádat, s ne legyenek hasonlók ez utolsóhoz tetteid.

Adah : Kain ! az angyal már elment ! Jer menjünk mi is.
Hallom a kis Enoch kiáltását.

K. : Menj a gyermekekhez ! Majd követni foglak tüstént

Adah : Nem engedlek magányosan lenni a halottal. Együtt menjünk.

K. : Te holt és örök tanu, kinek piros vére bepirosítja a földet ! hogy mi vagy te most — azt nem tudom, de ha te látnád, mi vagyok én : azt hiszem megbocsátanál annak, kinek az isten és saját lelke sohasem fog megbocsátani. Isten veled ! — Nem szabad megérintenem téged. Én ki veled ugyanazon anyától származik ; kit ugyanazon emlők tápláltak, ki téged anyniszor szorított testvéri kebléhez — én soha többé nem foglak látni. Még azt sem szabad megtennem — mit te bizonyára megtettél volna nekem — hogy eltemesselek. Ó föld, minden gyümölcseidért, mivel megajándékoztál, ma ezt adom neked érettük vissza ! . . . . Most el a vadonba !

Adah letérdel és megcsókolja Abel holttetemét : Iszonyu, időelötti halál vala sorsod, testvérem ! Gyászolóid közül egyedül csak nekem szabad sirnom. De siratóid közül egy sem gyászol úgy, mint én, nemcsak miattad, hanem azért is, ki téged megölt. Most Kain megosztani akarom terhedet. Jer !

K. : Az édentől keletre vegyük utunkat. Az a legsívárabb a legkietlenebb : az illik legjobban hozzám.

Adah : Előre hát ! Légy te a vezetőm és a tied istenünk ! Menjünk a gyermekekért.

K. : S ki itt fekszik, gyermektelen vala ! Megsemmisítém a szelidebb nemzetség forrását, Ábel ivadéka gyermekeimmel egyesülve mérsékelte volna sötét véretem. Ó Ábel !

Adah : Legyen béke vele !

Kain : De nem velem !

Ujvidék.

Dr. Buday József.